

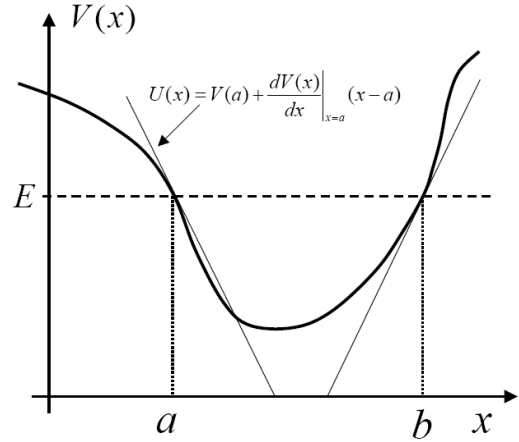
Reguła kwantyzacji Bohra-Sommerfelda

Poszukujemy rozwiązań quasiklasycznych jednowymiarowego równania Schrödingera bez czasu

$$\left(-\frac{\hbar^2}{2m} \frac{d^2}{dx^2} + V(x) \right) \varphi(x) = E \varphi(x),$$

z potencjałem wiążącym przedstawionym na rysunku.

Klasyczny ruch cząstki energii E polega na oscylacjach pomiędzy punktami a i b , zwanymi punktami powrotu. Obszary $x < a$ i $b < x$ są niedostępne. Ogólne rozwiązanie quasiklasyczne jest postaci

$$\varphi(x) = \begin{cases} \frac{A}{\sqrt{\chi(x)}} \exp\left[\mp \frac{1}{\hbar} \int dx' \chi(x') \right], & \text{gd } x < a, \\ \frac{B}{\sqrt{p(x)}} \exp\left[\pm \frac{i}{\hbar} \int dx' p(x') \right], & \text{gd } a < x < b, \\ \frac{C}{\sqrt{\chi(x)}} \exp\left[\mp \frac{1}{\hbar} \int dx' \chi(x') \right], & \text{gd } b < x, \end{cases}$$

gdzie A, B i C są stałymi. Należy określić jak rozwiązania z trzech obszarów „zszyć” w punktach powrotu a i b .

Potencjał wokół punktu powrotu zastępujemy potencjałem liniowym

$$U(x) = V(a) + \left. \frac{dV(x)}{dx} \right|_{x=a} (x-a) = V(a) - F(a)(x-a),$$

gdzie $F(a)$ jest siłą działającą w punkcie powrotu a . Równanie Schrödingera z potencjałem $U(x)$ tzn.

$$\left(-\frac{\hbar^2}{2m} \frac{d^2}{dx^2} + V(a) - F(a)(x-a) \right) \varphi(x) = E \varphi(x),$$

przybiera postać

$$\left(\frac{d^2}{dx^2} + \frac{2mF(a)}{\hbar^2} (x-a) \right) \varphi(x) = 0,$$

gdź $V(a) = E$. Zauważmy, że $p(x) \equiv \sqrt{2m(E - V(x))} = \sqrt{2mF(a)(x-a)}$ dla $x > a$ oraz $\chi(x) \equiv \sqrt{2m(V(x) - E)} = \sqrt{2mF(a)(a-x)}$ dla $x < a$.

Wykład XV cd.

Mechanika kwantowa

Dokonujemy zamiany zmiennych $z = \alpha(x-a)$, $\frac{d}{dx} = \frac{dz}{dx} \frac{d}{dz} = \alpha \frac{d}{dz}$, co daje

$$\left(\frac{d^2}{dz^2} + \frac{2mF(a)}{\hbar^2} \frac{z}{\alpha^3} \right) \varphi(z) = 0.$$

Przyjmując, że $\alpha \equiv (2mF(a)/\hbar^2)^{1/3}$ dostajemy równanie

$$\left(\frac{d^2}{dz^2} + z \right) \varphi(z) = 0,$$

którego przybliżone rozwiązanie dla dużych wartości $|z|$ mają postać

$$\varphi(z) \approx \begin{cases} \frac{A}{2|z|^{1/4}} \exp\left[-\frac{2}{3}|z|^{3/2}\right], & \text{gdy } z \rightarrow -\infty, \\ \frac{A}{z^{1/4}} \sin\left[\frac{2}{3}z^{3/2} + \frac{\pi}{4}\right], & \text{gdy } z \rightarrow \infty, \end{cases}$$

gdzie A jest stałą normalizacyjną.

Pamiętając, że $z = \alpha(x-a)$, znajdujemy

$$\frac{2}{3}z^{3/2} = \int_0^z dz' \sqrt{z'} = \alpha \int_a^x dx' \sqrt{\alpha(x'-a)} = \int_a^x dx' \sqrt{\alpha^3(x'-a)} = \frac{1}{\hbar} \int_a^x dx' p(x'),$$

gdzie $x > a$. Gdy $z < 0$ tzn. $x < a$ mamy

$$\frac{2}{3}(-z)^{3/2} = \int_0^{-z} dz' \sqrt{z'} = -\int_0^z dz' \sqrt{-z'} = -\alpha \int_a^x dx' \sqrt{\alpha(a-x')} = \int_x^a dx' \sqrt{\alpha^3(a-x')} = \frac{1}{\hbar} \int_x^a dx' \chi(x').$$

A zatem rozwiązanie dla przypadku potencjału liniowego zapisujemy jako

$$\varphi(x) \approx \begin{cases} \frac{A}{2\sqrt{\chi(x)}} \exp\left[-\frac{1}{\hbar} \int_x^a dx' \chi(x')\right], & \text{gdy } x \ll a, \\ \frac{A}{\sqrt{p(x)}} \sin\left[\frac{1}{\hbar} \int_a^x dx' p(x') + \frac{\pi}{4}\right], & \text{gdy } a \ll x, \end{cases}$$

gdzie A jest nową stałą normalizacyjną. Widzimy, że te rozwiązania mają taką samą postać jak rozwiązania quasiklasyczne z tym, że dolne granice całkowania są określone. Przyjmujemy jako postulat, że postać rozwiązań dla potencjału liniowego wyznacza sposób „zszywania” rozwiązań quasiklasycznych w punktach powrotu. W ten sposób rozwiązania quasiklasyczne stają się w pełni określone.

Wykład XV cd.

Mechanika kwantowa

Rozwiązanie quasiklasyczne dla potencjału przedstawionego na rysunku z punktami powrotu a i b ma postać

$$\varphi(x) = \begin{cases} \frac{A}{2\sqrt{\chi(x)}} \exp\left[-\frac{1}{\hbar} \int_x^a dx' \chi(x')\right], & \text{gdy } x < a, \\ \frac{A}{\sqrt{p(x)}} \sin\left[\frac{1}{\hbar} \int_a^x dx' p(x') + \frac{\pi}{4}\right], & \text{gdy } a < x, \\ \frac{B}{\sqrt{p(x)}} \sin\left[\frac{1}{\hbar} \int_x^b dx' p(x') + \frac{\pi}{4}\right], & \text{gdy } x < b, \\ \frac{B}{2\sqrt{\chi(x)}} \exp\left[-\frac{1}{\hbar} \int_b^x dx' \chi(x')\right], & \text{gdy } b < x. \end{cases}$$

Widzimy, że wyrażenia dla $a < x$ i $x < b$ muszą być sobie równe, bo odpowiadają temu samemu obszarowi. A zatem musi zachodzić równość

$$A \sin\left[\frac{1}{\hbar} \int_a^x dx' p(x') + \frac{\pi}{4}\right] = B \sin\left[\frac{1}{\hbar} \int_x^b dx' p(x') + \frac{\pi}{4}\right].$$

Ponieważ $\int_x^b dx' p(x') = \int_a^b dx' p(x') - \int_a^x dx' p(x')$ oraz $\sin(-\varphi) = \sin(\varphi + \pi)$, prawą stronę równości przekształcamy

$$B \sin\left[-\frac{1}{\hbar} \int_a^x dx' p(x') + \frac{1}{\hbar} \int_a^b dx' p(x') + \frac{\pi}{4}\right] = B \sin\left[\frac{1}{\hbar} \int_a^x dx' p(x') - \frac{1}{\hbar} \int_a^b dx' p(x') - \frac{\pi}{4} + \pi\right]$$

i otrzymujemy

$$A \sin\left[\frac{1}{\hbar} \int_a^x dx' p(x') + \frac{\pi}{4}\right] = B \sin\left[\frac{1}{\hbar} \int_a^x dx' p(x') - \frac{1}{\hbar} \int_a^b dx' p(x') + \frac{3\pi}{4}\right],$$

co ma postać $A \sin(\varphi) = B \sin(\varphi + \alpha)$. Mamy dwa rodzaje rozwiązań tej równości:

1) $A = B$ i $\alpha = 2\pi n$, 2) $A = -B$ i $\alpha = 2\pi n + \pi$, gdzie $n = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$

Widzimy więc, że

$$-\frac{1}{\hbar} \int_a^b dx' p(x') + \frac{\pi}{2} = \begin{cases} 0, \pm 2\pi, \pm 4\pi, \dots & \text{gdy } A = B, \\ \pm \pi, \pm 3\pi, \pm 5\pi, \dots & \text{gdy } A = -B. \end{cases}$$

Wykład XV cd.

Mechanika kwantowa

Pamiętając, że wartość pędu $p(x) \equiv \sqrt{2m(E - V(x))}$ jest nieujemna, ostatecznie znajdujemy tzw. regułę kwantyzacji Bohra-Sommerfelda

$$\frac{1}{\hbar} \int_a^b dx p(x) = \frac{\pi}{2}, \frac{3\pi}{2}, \frac{5\pi}{2}, \dots = \pi \left(n + \frac{1}{2} \right),$$

gdzie $n=0,1,2,\dots$ Najczęściej regułę Bohra-Sommerfelda zapisuje się jako

$$\oint dx p(x) = 2\pi\hbar \left(n + \frac{1}{2} \right) = \pi\hbar, 3\pi\hbar, 5\pi\hbar, \dots$$

gdzie $\oint dx p(x)$ oznacza całkę po pełnym cyklu ruchu klasycznego tzn.

$$\oint dx p(x) \equiv \int_a^b dx p(x) + \int_b^a dx (-p(x)) = 2 \int_a^b dx p(x).$$

Reguła kwantyzacji Bohra-Sommerfelda pojawiła się najpierw jako postulat *Starej teorii kwantów* w roku 1915, a dopiero później, w roku 1926 została wyprowadzona na gruncie mechaniki kwantowej w pracach Wentzela, Kramersa i Brillouina przy wykorzystaniu przybliżenia quasiklasycznego.

Dygresja

Jak pamiętamy, w nieskończenie wysokiej studni, występują stany cząstki odpowiadające całkowitej wielokrotności połówek fali de Broglie'a. Można by więc oczekiwać, że podobny sens ma reguła Bohra-Sommerfelda. Tak jednak nie jest. Jeśli pęd wyrazić przez długość fali de Broglie'a $p = \frac{2\pi\hbar}{\lambda}$, to mamy

$$\oint \frac{dx}{\lambda(x)} = \left(n + \frac{1}{2} \right) = \frac{1}{2}, \frac{3}{2}, \frac{5}{2}, \dots$$

A więc nie występują tutaj parzyste wielokrotności połówek fali. Nie może to jednak bardzo zaskakiwać, gdyż przybliżenie quasiklasyczne nie stosuje się do nieskończenie wysokiej studni ze względu na gwałtowny skok potencjału.

Zastosowanie reguły Bohra-Sommerfelda**Oscylator harmoniczny**

Mamy cząstkę o energii E , poruszającą się w potencjale $V(x) = \frac{1}{2}m\omega^2 x^2$, więc

$$p(x) \equiv \sqrt{2m(E - V(x))} = \sqrt{2m\left(E - \frac{1}{2}m\omega^2 x^2\right)} = m\omega\sqrt{x_0^2 - x^2},$$

gdzie $\pm x_0$ są punktami powrotu, przy czym $x_0^2 = \frac{2E}{m\omega^2}$.

Reguła Bohra-Sommerfelda orzeka, że

$$\int_{-x_0}^{x_0} dx p(x) = \pi\hbar\left(n + \frac{1}{2}\right), \quad n = 0, 1, 2, \dots$$

Obliczamy lewą stronę

$$\int_{-x_0}^{x_0} dx p(x) = m\omega \int_{-x_0}^{x_0} dx \sqrt{x_0^2 - x^2} = m\omega x_0^2 \int_{-1}^1 dt \sqrt{1-t^2} = \frac{4E}{\omega} \int_0^1 dt \sqrt{1-t^2} = \frac{E\pi}{\omega}.$$

Ostatnią całkę wyliczamy podstawiając $t = \sin \varphi$,

$$\int_0^1 dt \sqrt{1-t^2} = \int_0^{\pi/2} d\varphi \cos \varphi \sqrt{1 - \sin^2 \varphi} = \int_0^{\pi/2} d\varphi \cos^2 \varphi = \frac{\pi}{4}.$$

A więc zgodnie z regułą Bohra-Sommerfelda

$$E_n = \hbar\omega\left(n + \frac{1}{2}\right), \quad n = 0, 1, 2, \dots$$

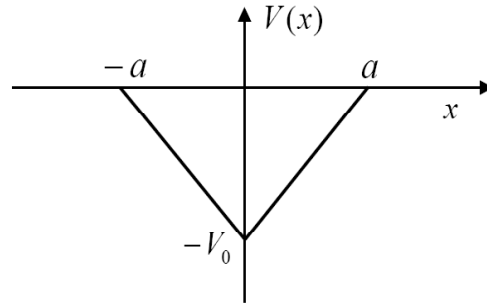
co pokrywa się ze ścisłym wynikiem wyprowadzonym w wykładzie VI. Trochę to zaskakuje, gdyż można było oczekiwać, że reguła Bohra-Sommerfelda da dokładny wynik tylko dla dużych n , kiedy dobrze działa przybliżenie quasiklasyczne. Dla dużych n bowiem, długość fali de Broglie'a jest mała w porównaniu z charakterystycznym rozmiarem układu identyfikowanym tutaj jako $2x_0$. Reguła Bohra-Sommerfelda działa więc lepiej niż można się było spodziewać.

Wykład XV cd.

Mechanika kwantowa

Potencjał „trójkątny”

Rozważamy cząstkę o energii $E \leq 0$, poruszającą się w potencjale pokazanym na rysunku

$$V(x) = \begin{cases} 0, & x < -a \\ V_0 \frac{|x|}{a} - V_0, & -a \leq x \leq a \\ 0, & a < x \end{cases}$$

Dla $-a \leq x \leq a$ znajdujemy

$$p(x) \equiv \sqrt{2m(E - V(x))} = \sqrt{2m\left(E + V_0 - V_0 \frac{|x|}{a}\right)} = \sqrt{\frac{2mV_0}{a}} \sqrt{x_0 - |x|},$$

gdzie punktami powrotu są $-x_0$ i $x_0 \equiv \frac{E + V_0}{V_0} a$.

Reguła Bohra-Sommerfelda orzeka, że

$$\int_{-x_0}^{x_0} dx p(x) = \pi \hbar \left(n + \frac{1}{2} \right), \quad n = 0, 1, 2, \dots$$

Obliczywszy lewą stronę jako

$$\begin{aligned} \int_{-x_0}^{x_0} dx p(x) &= 2 \sqrt{\frac{2mV_0}{a}} \int_0^{x_0} dx \sqrt{x_0 - x} = 2 \sqrt{\frac{2mV_0}{a}} \int_0^{x_0} dx \sqrt{x} \\ &= 2 \sqrt{\frac{2mV_0}{a}} \frac{2}{3} x_0^{3/2} = \frac{4}{3} \sqrt{\frac{2mV_0}{a}} \left(\frac{E + V_0}{V_0} a \right)^{3/2}, \end{aligned}$$

znajdujemy

$$\frac{4}{3} \sqrt{\frac{2mV_0}{a}} \left(\frac{E + V_0}{V_0} a \right)^{3/2} = \pi \hbar \left(n + \frac{1}{2} \right), \quad n = 0, 1, 2, \dots$$

co daje

$$E_n = \left[\frac{3\pi}{4} \frac{V_0 \hbar}{\sqrt{2m} a} \left(n + \frac{1}{2} \right) \right]^{2/3} - V_0, \quad n = 0, 1, 2, \dots$$